

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Otsikosta Laki lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä ei käy ilmi erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämiseen liittyvä tehtävä. Valviran näkemyksen mukaan otsikkoa olisi hyvä tarkentaa tältä osin.

1 § Soveltamisala

Valvira kannattaa luonnoksessa esitettyä lain soveltamisalan laajentamista koskemaan seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten ohella myös muita rikoksia sekä lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Myös kohderyhmänä olevien lasten ikärajan nostaminen alle 18-vuotiaisiin lapsiin on perusteltua.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan seuraavasti: ”Toisin kuin seri-laissa, ehdotetussa laissa käytettäisiin yksiköistä nimitystä ”yksikkö” eikä ”tutkimusyksikkö”. Näin olisi sen vuoksi, että yksiköiden lakisääteiset tehtävät laajenisivat pelkän tutkimuksen tekemisestä myös esimerkiksi ensivaiheen psykososiaalisen tuen antamiseen, niin sanotun LASTA-yhteenvedon laatimiseen sekä koulutuksen ja neuvonnan tarjoamiseen. OiPsy yksiköt, jotka käytännössä ovat toimineet seri-lain mukaisina tutkimusyksikköinä, voisivat jatkossa toimia ehdotetun lain mukaisina yksikköinä. Yksiköitä ei nimettäisi ehdotetussa laissa tarkasti, jotta järjestämisvastuussa olevat tahot voisivat itse päättää, millä nimellä niitä kullakin alueella kutsuttaisiin.”

Valvira toteaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon substanssilainsäädännössä käytetään käsitettä toimintayksikkö, kun tarkoitetaan toiminnallista kokonaisuutta, jossa sosiaali- tai terveydenpalveluja tuotetaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annetussa laissa (741/2923, valvontalaki) taas määritellään palveluyksikkö julkisen tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämäksi toiminnallisesti ja hallinnollisesti järjestetyksi kokonaisuudeksi, jossa tuotetaan sosiaali- tai terveyspalveluja. Valviran käsityksen mukaan laista tulisi käydä ilmi, onko tarkoitettu, että kyseessä oleva yksikkö on sosiaali- ja

terveydenhuollon toimintayksikkö, tai mahdollisesti valvontalaissa tarkoitettu palveluyksikkö. Selvyyden vuoksi olisi hyvä myös todeta, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt toteuttavat samassa yksikössä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukokonaisuutta. Tarkennuksella ei olisi Valviran käsityksen mukaan vaikutusta järjestämisvastuussa olevien tahojen oikeuteen päättää itse, millä nimellä yksikköä kutsuttaisiin. Tarkennus on tarpeellinen myös kirjaamisen näkökulmasta (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä 703/2023, asiakastietolaki, esimerkiksi 7 luku Kirjaaminen monialaisessa yhteistyössä).

2 § Yksikön tehtävät

Ehdotetun lain 2 §:n 2 kohdan mukaan sellaisen lapsen kohdalla, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä tehdä lapsesta tutkimus tai mainitun viranomaisen pyynnöstä avustaa lapsen kuulustelun suunnittelemisessa tai toteuttamisessa. Pykälän 4 kohdan mukaan yksikön tehtävänä on antaa 2 kohdassa tarkoitettulle lapselle ja hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea.

Ehdotetun 2 kohdan säännöskohtaisten perusteluiden mukaan (s. 46): ”Yksikön tehtävä pitäisi sisällään myös lapsen somaattisen tutkimuksen sekä epäilystä rikoksesta aiheutuvan psyykkisen tai fyysisen haitan arvioinnin. Somaattinen tutkimus tehtäisiin lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi, epäilystä rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi ja lapsen mahdollisesti tarvitseman hoidon tarpeen arvioimiseksi. Tarkempi tutkimus lapsen hoidon tarpeen arvioimiseksi ja suunnittelemiseksi kuuluisi kuitenkin normaaliin tapaan hyvinvointialueelle. Somaattinen tutkimus olisi käytännössä perusteellinen terveystarkastus, jossa todettaisiin ja dokumentoitaisiin mahdolliset fyysiset vammat, tehtäisiin läheteet tarvittaviin lisätutkimuksiin (esimerkiksi laboratorio- ja kuvantamistutkimuksiin), otettaisiin tarpeelliset oikeuslääketieteelliset näytteet, annettaisiin tarvittava ensivaiheen lääketieteellinen hoito, arvioitaisiin somaattisten ja psyykkisen terveydenhuollon palvelujen tarve ja niiden kiireellisyys ja ohjattaisiin niiden pariin, varmistettaisiin tarvittaessa vammojen paraneminen uudella tarkastuksella sekä annettaisiin lapselle ja perheelle tietoa lapsella todetuista vammoista ja niiden paranemisennusteesta.”

Ehdotetun 4 kohdan säännöskohtaisten perusteluiden mukaan (s. 49): ”Ensivaiheen psykososiaalisella tuella tarkoitettaisiin sosiaalihuoltolain 29 b §:n esitöitä mukaillen lapsen ja hänen huoltajiensa toimintakyvyn, toimijuuden, elämäntaitojen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa sekä vahvistamista akuutissa tilanteessa, kun lapsi on vastikään tullut yksikön asiakkaaksi. Siihen voisi kuulua esimerkiksi lapsen tai hänen huoltajiensa kanssa järjestettäviä tapaamisia, joissa annetaan oikeanlaista tietoa prosesseista, jotka ovat käynnistyneet rikosepäilyn selvittämiseksi.”

Myös terveydenhuoltolaissa (1326/2010) on sosiaalihuoltolain (1301/2014) 29 b §:ää vastaava pykälä 50 b §. Sen 1 momentissa säädetään terveydenhuollossa annettavasta psykososiaalisesta tuesta. Valviran näkemyksen mukaan jää epäselväksi, mikä on terveydenhuoltolain 50 b §:n suhde ehdotettuun 4 kohtaan.

Lain jatkovalmistelussa tulisi tarkentaa myös, mikä on ehdotetun 4 kohdan suhde ns. terapiatakuuseen (terveydenhuoltolain 53 §:n 1 momentti ja sosiaalihuoltolain 25 a §:n 2 momentti), ja mikä on 4 kohdan suhde terveydenhuoltolain 27 §:n 1 momentin 1 kohtaan ja sosiaalihuoltolain 25 §:n 2 momentin sekä terveydenhuoltolain 40 §:n 1 momentin 3 kohtaan, joissa säädetään myös psykososiaalisesta tuesta.

Valvira toteaa käsityksensä, että yksikön tehtävänä on myös terveydenhoidon ja sosiaalipalvelujen tuottaminen. Toiminnassa tulee ottaa huomioon siihen soveltuva sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö, mukaan lukien tietojen kirjaamista ja käsittelyä säätelevä asiakastietolaki. Luonnoksen perusteella jää jossain määrin epäselväksi, miltä osin toiminnassa on kyse toisaalta sosiaalihuollon ja toisaalta terveydenhuollon tehtävistä. Tehtävät on kyettävä erottamaan toisistaan jo sen vuoksi, että niiden sääntely on erilainen.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Pykäläluonnoksen 1 momentin mukaan 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua yhteenvetoa saadaan esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän aloitteesta käsitellä yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajien (moniammatillinen asiantuntijaryhmä) kesken tarkemmin kohdissa 1 ja 2 säädettävien asioiden arvioimiseksi. Luonnoksessa perusteluiksi on todettu seuraavasti: ”Jos kuitenkin yksikössä havaittaisiin esimerkiksi lapselle tehdyn tutkimuksen tai hänelle annetun ensivaiheen psykososiaalisen tuen perusteella, että lapsella vaikuttaisi olevan tarvetta myös muille sosiaali- ja terveystalvaluilla, esimerkiksi lastensuojelulle, mielenterveystalvaluilla tai somaattiselle terveydenhuollolle, kuten hammashoidolle, yksiköllä olisi oikeus antaa tästä tieto palveluja järjestävälle taholle. Tällä tavoin pyrittäisiin turvaamaan sitä, että lapsi saisi tarvitsemansa hoidon ja tuen.” Koska yhteenvedon käsittelyyn ei voi esityksen mukaan osallistua terveydenhuollon edustajaa, tulisi Valviran käsityksen mukaan yhteenvetoa koskevien tietojen antamisesta terveydenhuollolle säätää erikseen 4 §:ssä.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Pykäläluonnoksen 3 momentin mukaan yksikkö saisi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa 2 §:n 1 kohdassa tarkoitetun yhteenvedon laatimista tai 2 §:n 2 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen tekemistä pyytäneelle viranomaiselle yhteenvetoa laadittaessa tai tutkimusta tehtäessä kertyneet tiedot lapsesta. Kuitenkin sivulla 46 kolmannessa kappaleessa todetaan 2 §:n perusteluissa, sen 1 kohdassa tarkoitetun yhteenvedon laatimiseksi kerättyjen henkilötietojen osalta, että yksiköiden olisi tuhottava ne sen jälkeen, kun yhteenveto on valmistunut ja että alkuperäiset tiedot ovat tarvittaessa saatavissa niissä rekistereissä, joista ne on alun perin kerätty. Valvira toteaa, että 4 §:n 3 momentti ja 2 §:n 1 kohdan perusteluista todettu vaikuttavat olevan osin ristiriidassa yhteenvedon laatimisessa kertyneiden tietojen tuhoamisen ja luovuttamisen osalta. Asiaa tulisi tarkentaa lain jatkovalmistelussa.

Edelleen pykäläluonnoksen 3 momentin mukaan yksikkö saa salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen aikana kertyneet, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä koskevat tiedot taholle, joka vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä lapselle, jos tiedot ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien sosiaali- ja terveystalvalujen järjestämiseksi. Valvira toteaa, että lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetun lapsen kohdalla on mahdollista, että lapsi on sijoitettu toiselle hyvinvointialueelle, kuin missä lapsen kotikunta sijaitsee. Tällöin lapsen sosiaalihuollon ja

terveydenhuollon järjestämisvastuu on jakautunut kahdelle eri hyvinvointialueelle. Se, miten tässä tilanteessa tietojen toimittamisesta hyvinvointialueille huolehditaan lapsen edun varmistavalla tavalla, olisi otettava huomioon lain jatkovalmistelussa.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

-

6 § Työnohjaus

-

7 § Järjestämisvastuu

Yksikön järjestämisvastuulle 1 momentissa esitettävät koulutustehtävät olisivat hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021, hyvinvointialuelaki) 6 §:n mukainen hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluva lailla säädetty tehtävä. Valviran näkemyksen mukaan olisi selvyiden tarkennettava, sovelletaanko myös koulutustehtävien hoitamiseen sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettua lakia (731/2023, valvontalaki), muiden laissa yksikön hoidettavaksi ehdotettujen tehtävien sekä palvelujen lisäksi.

Esitysluonnoksen mukaan hyvinvointialue ja HUS-yhtymä vastaa yksikön tehtävistä niiden lasten osalta, joilla on kotikuntalain mukainen kotikunta järjestämislain 35 §:ssä tarkoitetulla yhteistyöalueella, jolla kyseinen hyvinvointialue ja tai HUS-yhtymä sijaitsee. Valvira toteaa, että sijaishuoltoon sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikka, toisin sanoen lapsen tosiasiallinen asuinpaikka, voi sijaita kaukana hänen kotikuntalain mukaisesta kotikunnastaan. Lapsen sijoituspaikan hyvinvointialue voi sijaita toisen yhteistyöalueen alueella kuin mihin lapsen kotikunnan mukainen hyvinvointialue kuuluu. Valvira toteaa, että tämä on syytä huomioida ja toimintasuositus tällaisiin tilanteisiin kirjata näkyviin pykälän perusteluissa.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

-

9 § Korvauksen maksaminen

-

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

-

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

Esitysluonnoksen sivulla 20 otsikon Valtakunnallinen ohjaus alla todetaan, että Lupa- ja valvontaviraston, joka vastaa valtion varoista maksettavan korvauksen maksamisesta OiPsy-yksiköille, roolin seri-lain mukaisessa toiminnassa on hyvin tekninen. Otsikon 4.2.2. Vaikutukset viranomaisten toimintaan alla sivulla 30 todetaan lyhyesti vaikutuksista Lupa- ja valvontavirastoon,

että se vastaa vuoden 2026 alusta alkaen niistä seri-lain mukaisista tehtävistä, jotka ovat aiemmin kuuluneet aluehallintovirastoille. Tehtävien toistetaan olevan luonteeltaan hyvin teknisiä, ja että niihin on käytetty aluehallintovirastoissa yhteensä vain noin 0,4–0,7 henkilötyövuotta.

Valvira viittaa edellä 7 §:n kohdalla esittämäänsä. Valvontalain 1 §:n 1 momentin mukaan valvontalaissa säädetään muun ohessa hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen valvonnasta, sekä julkisesti tuotettujen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen valvonnasta. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021, järjestämislaki) 8 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Hyvinvointialue saa järjestää ja tuottaa itse sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja toisen hyvinvointialueen alueella vain toimiessaan yhteistyössä tai yhteistoiminnassa kyseisen hyvinvointialueen kanssa siten kuin hyvinvointialueesta annetun lain 6 tai 9 §:ssä tai 8 luvussa taikka tämän lain 9 §:ssä tai 5 luvussa säädetään. Kuten edellä jo on tuotu esille, hyvinvointialuelain 6 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue järjestää sille lailla säädetyt tehtävät.

Ottaen huomioon hyvinvointialueiden toimintaa koskevat voimassa olevat säännökset, Valviran käsityksen mukaan valvontalakia tulisi soveltaa nyt lausuttavana olevassa lakiluonnoksessa esitettyyn sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäväkokonaisuuteen, jos laki säädetään esitetyllä tavoin. Luonnoksessa todetaan, että 2 §:n tehtävät olisivat luonnoksen 7 §:n mukaan hyvinvointialueiden ja HUS-yhtymän järjestämisvastuulle kuuluvia tehtäviä. Osa 2 §:ssä mainituista tehtävistä tarkoittaa Valviran käsityksen mukaan, että yksikössä tuotetaan asiakkaille sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ei ole viittauksia valvontalakiin ja sen soveltamiseen. Luonnoksessa ei myöskään ole mainintoja palvelutuotannon omavalvonnasta tai viranomaisvalvonnasta.

Valvira pitää välttämättömänä, että lain jatkovalmistelussa tarkennetaan valvontalain suhde lakiluonnoksessa säädettäväksi esitettyihin tehtäviin ja palveluihin, sekä lakiesityksen vaikutuksia lupa- ja valvontaviraston toimintaan.

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Valviran näkemyksen mukaan lain jatkovalmistelussa tulee kiinnittää huomiota yksikön hoidettavaksi kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien ja palvelujen riittävän selkeään kuvaamiseen ja toisaalta tarvittavassa määrin myös erottamiseen toisistaan. Lakiesitystä tulee myös täydentää valvontalain soveltamisen osalta. Jos lainsäätäjän tarkoituksena on, että yksikköön ja sen tuottamaan palveluun ei sovelleta valvontalakia palvelun järjestämisen, rekisteröinnin ja valvonnan osalta, tulisi asiasta säätää täsmällisesti.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira - Lisätietoja antaa tarvittaessa juristi Päivi Vuorinen, puh. 0295 209 402.